

Богдан ГУБСЬКИЙ

СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВУ ГОСПОДАРСЬКУ СИСТЕМУ

Стратегія економічної інтеграції, основу якої становлять національні інтереси в сфері зовнішньоекономічних зв'язків, є основним чинником, що має визначати генеральний напрямок структурної перебудови економіки України.

Починати ж реструктуризацію господарчого комплексу без визначення геополітичних пріоритетів регіональної міжрегіональної та світової економічної інтеграції - це свідомо збільшувати труднощі трансформації своєї економіки. Очевидно, не можна ігнорувати і той факт, що у минулому в Україні були створені наукоємні, сильні виробничі потужності, ефективне використання яких могло б забезпечити належне місце нашої країни у світовому розподілі праці. Разом з тим, починаючи переорієнтацію господарчого комплексу до інтеграції з європейською та світовою економікою, неприпустимо механічно розривати десятиріччями відпрацьовану схему технологічної кооперації українських підприємств з підприємствами, що розташовані на території екс-радянських республік. Адже не можна одночасно переорієнтувати виробництво з непрогресивними енерго- та матеріалоемними технологіями, за якими виробляється неконкурентоспроможна продукція, на західний ринок та інтегрувати його з високотехнологічним господарчим комплексом західних країн.

Цілком закономірно, що внаслідок руйнування попередніх коопераційних зв'язків між ланками єдиного в минулому господарчого комплексу і відсутності суттєвих позитивних зрушень в напрямку поступового конструктивного структурного перетворення директивної економіки в ринкову, в Україні склалася вкрай складна ситуація.

Через фактичну зупинку виробництва, відсутність можливостей виходу на західний ринок, параліч ринку СНД економіка України стала заблокованою. Через фактичну зупинку виробництва, відсутність можливостей виходу на західний ринок, параліч ринку СНД економіка України стала заблокованою.

Слід зазначити, що цими обставинами значною мірою обумовлене тяжіння до реанімації міжгалузевих виробничих зв'язків України з Росією та між іншими екс-радянськими державами. Воно підкріплюється й усвідомленням нерезальності швидкої інтеграції з європейським і світовим господарством, а також відсутністю можливостей виходу і закріплення на європейських та світових ринках. Усі спроби вирішити цю проблему шляхом створення союзів і об'єднань на старих засадах у межах СНД виявилися невдачливими. Неабияку роль у цьому відіграв той факт, що донедавна інтеграція виступала як політична мета, а не як засіб для вирішення нагальних життєвих проблем.

Багато в чому така доля "інтегруючих" договорів викликана недостатньою увагою до створення необхідних правових регламентуючих документів, відсутністю відпрацьованих і дійових економічних механізмів, які повинні би були наповнити конкретним змістом діяльність союзів і об'єднань, їх функціональних підрозділів. До того ж спрацювала певна недовіра до партнера, неприйняття напрацьованих світовою спільнотою цивілізованих компромісних підходів до розв'язання кон'юнктурних суперечливих питань.

Так, великі надії щодо форсування торговельно-економічних відносин свого часу пов'язувалися зі створенням Митного союзу. Однак відсутність механізмів реалізації принципових положень про врахування національних інтересів при вирішенні бюджетних питань, при розподілі митних над-

ходжень, а також при розробці технології платіжно-розрахункових операцій призвела до того, що договір про створення Митного союзу перетворився у формальну угоду.

Слід відзначити, що однією із найбільш складних причин упередженого ставлення колишніх суб'єктів СРСР до входу в нові угруповання на території СНД є небажання поступитися певними атрибутами суверенної держави у валютно-фінансовій і деяких інших сферах економіки - своєрідна плата за вигоди інтеграції до міжнародних або наднаціональних органів.

Крім того, на шляху до інтеграції нас чекають такі перепони, як розбіжності в підходах щодо змісту етапів економічної інтеграції, яка відбувається в середовищі розвинутих країн і на екс-радянському просторі. По-перше, якщо на Заході формальному проголошенню створенню союзів, блоків або об'єднань передувала тривалий процес фактичного узгодження та гармонізації нормативно-законодавчої та правової бази, запровадження майбутніми суб'єктами набору загальних обов'язкових для дотримання стандартів і правил, то екс-радянські держави спочатку проголошують створення союзу, а потім приступають до конструктивної роботи щодо створення необхідних умов для його реальної появи. По-друге, якщо відпрацювання загальноприйнятих нормативно-правових актів, підходів і стандартів на Заході відбувалося в процесі розвитку і поглиблення двосторонніх економічних зв'язків, то серед прихильників об'єднання країн СНД домінує намагання відразу створити багатосторонній союз чи об'єднання, незважаючи на відсутність об'єктивних умов. При такому підході, природно, не враховуються невідповідності в розвитку інституту власників і відносин власності, розбіжності щодо стану процесів перерозподілу власності, відсутність у резидентів і нерезидентів паритету і рівних прав участі в приватизації нерухомості.

До цього слід додати, що якщо для Заходу останнє десятиріччя характеризується глобальними децентрованими тенденціями, то для пострадянського простору, навпаки - відцентрованими тенденціями, які активно гальмують процес економічної інтеграції.

Такі суперечності на тлі неузгодженості стратегічних і поточних інтересів у різних сферах взаємодії, намагання штучно прискорити появу нових, не типових для радянського укладу типів виробничих і господарчих відносин і поєднати їх із застарілою управлінською філософією сприяли тривалій стагнації не тільки консервативних, але й прогресивних галузей та виробництв з новітніми технологіями, інтенсивному захопленню внутрішніх ринків закордонними виробниками.

Зусилля певних кіл в Україні, Росії, Білорусі, державах Середньої Азії і Кавказького регіону щодо оживлення окремих сегментів минулої системи були також зведені нанівець в основному через відсутність координованого і погодженого між державами зовнішньоекономічного курсу, а іноді - і через відсутність бажання у певних політичних і ділових кіл додержуватися спільної стратегії. Ці невдачі ще раз підтвердили приреченість будь-яких спроб відновити господарчі системи радянського зразка.

Слід також відзначити, що створення інтеграційних союзів стихійно супроводжувалося запровадженням непопулярних серед європейської та світової спільноти заходів щодо так званого "захисту" вітчизняного виробника, а насправді - адміністративних обмежень принципів вільної торгівлі між країнами. У підсумку, замість союзів з відкритим типом економіки на світ з'явився симбіоз із класичним типом закритої економіки.

Високий рівень взаємозалежності економік країн у поєднанні з внутрішніми невирішеними проблемами ще досить довго буде більше, ніж зовнішні фактори, визначати перспективи їх співробітництва.

Розбіжності в темпах і змісті реформ, у соціально-економічних і політичних інтересах країн Співдружності ведуть до висновку, що Україні у своїй політиці встановлення економічних зв'язків з державами СНД слід акцентувати на розвитку двосторонніх відносин з ними. Такий підхід не суперечить концепції поступового приєднання країн до інтеграційного процесу і водночас не буде штучно стримувати інтеграційні процеси з Росією, які об'єктивно мали б відбуватися більш активно і конструктивно в порівнянні з іншими країнами. Причому це жодним чином не заперечує активної участі України в міжнародному співробітництві на багатосторонній основі.

Тим більше, що досвід західних держав засвідчив помилковість уявлення, що інтегруватися у світову господарчу систему легше в складі блоку, а не поодиноці. Велика кількість членів СНД, розбіжність їх соціально-економічних, політичних та інших інтересів підтверджують, що на сьогодні достатніх і необхідних умов для одночасної багатосторонньої інтеграції на пострадянському просторі фактично не існує.

Навпаки, все помітнішим стає процес розшарування СНД на субрегіони, які утворюються спільністю гео-економічних інтересів груп країн. Ці субрегіони певним чином виборюють роль лідера в процесах, що відбуваються на території колишнього СРСР, яку раніше, безперечно, виконувала Росія.

Все це призвело до того, що надії на швидку інтеграцію країн, які утворили союз, не виправдалися. Інтеграційні економічні процеси в межах СНД залишилися в зародковому стані і не перетворилися на каталізатор системних структурних реформ.

Зміст і динаміка процесів, які зараз відбуваються в межах СНД, надають сучасному етапу їх взаємодії характер повільного передінтеграційного зближення економічних сфер: досягнута певна гармонізація нормативно-законодавчої бази, відпрацьовуються механізми взаєморозрахунків та взаємодії валютно-фінансових систем, визначаються шляхи збереження транснаціональних транспортних і енергетичних мереж.

Зважаючи на зазначені тенденції в інтеграційному процесі і з урахуванням особливостей сучасного етапу в історії України, є всі необхідні підстави в практичній діяльності у сфері зовнішніх економічних зв'язків виходити із положення, що для нас найбільш ефективними і плідними будуть двосторонні і субрегіональні форми співробітництва з іншими країнами.

Історія засвідчила, що одновекторна орієнтація будь-якої країни на іншу країну або на один із блоків країн невід'ємна від важких кризових наслідків, стагнації в економічному і соціальному розвитку країни і, як наслідок, веде до самоізоляції від світової спільноти. Яскравим прикладом цієї істини була історія СРСР та країн-членів РЕВ (Ради Економічної Взаємодопомоги).

Що стосується самої технології інтеграції, визначення пріоритетних секторів економіки в цьому процесі, то слід підкреслити, що серед основних напрямків виходу із економічної кризи і створення передумов для економічного росту важливу роль відіграє визначення стратегії розвитку фінансово-грошової системи України. Зокрема, йдеться про прийняття стратегії інтегрування української грошово-фінансової системи в західноєвропейську з огляду на процес введення єдиної євровалюти.

Важливо, щоб наша країна не опинилася осторонь інтеграційних процесів, що відбуваються у світі і особливо в Європі. Вже зараз слід передбачити інтеграцію фінансово-грошового сектора нашої країни у фінансову сферу європейської економіки, в якій відбувається запровадження єдиної валюти.

Крім того, приєднання до європейської валютної системи корисне ще й з огляду на те, що воно примусить нас навести належний порядок у своїй фінансовій системі.

Певною мірою логічним продовженням такого курсу повинна стати усвідомлена диверсифікація імпорту з метою зменшення імпортової залежності від Росії за стратегічно важливими товарами на користь далекого зарубіжжя.

Слід відзначити, що процеси геополітичної переорієнтації екстрадянських країн іноді викликають певні ускладнення у взаємовідносинах між ними. Багатовекторна орієнтація України, а тим більше її успіхи в напрямку інтеграції в європейські структури, викликає дещо хворобливу реакцію у країн СНД.

Безумовно, це тимчасове явище поки що незвичного для країн СНД процесу багатовекторної геополітичної орієнтації в зовнішньоекономічній політиці, реального використання ними невід'ємного права кожної держави на свої природні і геополітичні умови, які можуть забезпечити максимальні прибутки і виграти для народу цієї держави.

Значна частина труднощів активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств України пов'язана з невизначеністю щодо окремих аспектів продовження економічних реформ і з невирішеними внутрішніми економічними проблемами.

Основними причинами, які стримують інтенсивний ріст її зовнішньоекономічних зв'язків, є:

- криза неплатежів, проблеми збуту і стагнація платоспроможного попиту потенційних імпортерів;
- технологічна відсталість виробництва і низький техніко-економічний рівень продукції;
- підвищена порівняно із західними стандартами ризикованість комерційної та інвестиційної діяльності і водночас низький рівень надійності торгових партнерів.

За об'єктивними обставинами, сучасний етап розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України характеризується залученням у цю сферу великої кількості суб'єктів, які здебільшого не мають досвіду зовнішньоекономічної діяльності, не мають необхідної фахової підготовки в питаннях страхування, банківських гарантій, розрахунків тощо.

Розв'язання проблем цього комплексу може бути найбільш ефективним за умови активного державного втручання, особливо в частині створення сприятливого нормативно-законодавчого клімату і визначення спільних позицій на зовнішніх ринках.

Йдеться про розв'язання таких першочергових проблем:

- забезпечення рівного правового статусу підприємств незалежно від форми власності;
- гармонізація та приведення до однакових стандартів українського і російського законодавства з питань функціонування капіталів незалежно від країни походження;
- забезпечення стабільності і незворотності дії економічних законів.

Найбільш складною проблемою, яка постійно породжує нестабільність у торговельно-економічних зв'язках, залишається відсутність в країнах стратегії та реальних зрушень у структурній перебудові економік.

Невирішеність в питаннях стратегії структурної перебудови і консерватизм структури товарних потоків роблять передчасними і приреченими на безперспективність переговори і наміри створити єдиний технологічний простір на території екстрадянських держав.

Прагматичний підхід до визначення першочергових програм співробітництва на шляху створення єдиного технологічного простору з перспективною інтеграцією у світову технологічну систему підказує, що принаймні в умовах сьогодення ними повинні стати програми технічної реконструкції підприємств і виробництв, поєднаних технологічною кооперацією, продукція яких має реальний платоспроможний попит.

Водночас збереження традиційних схем кооперації без докорінного оновлення технологій та асортименту продукції веде до посилення технологічної відсталості, до поширення

кола товарів, приречених на неконкурентоспроможність на світовому ринку. Тому першочерговим кроком на шляху до створення єдиного технологічного простору має стати визначення пріоритетних напрямків промислової та технологічної політики і визначення можливих проривів у цих напрямках.

Попередній розвиток країн із стабільною і динамічною економікою переконливо свідчить: єдиним джерелом внутрішньої економічної стабілізації і запорукою інтеграції у світове господарство залишається сучасне високотехнологічне виробництво конкурентоспроможної продукції.

Без цього марно очікувати росту податкових надходжень до бюджету, що є важливою передумовою економічного росту.

Нам необхідно припинити виробництво застарілої продукції і перейти на виробництво нової, здатної утриматися на світовому ринку. Однак про визначення таких напрямків і створення своєрідних фрагментів єдиного технологічного простору можна говорити після того, як будуть досягнуті конкретні домовленості щодо спільного використання науково-технічних потенціалів і технологічних розробок для виробництва конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

Конструктивні зрушення, досягнуті останнім часом у цій сфері, підтвердили наші переконання а тому, що в періоди загострення економічної ситуації або кризового стану в країні повинна підвищуватися роль державного регулювання в усіх сферах, включно із розвитком міждержавних економічних зв'язків. Тому самоусунення держави від регулювання економічних реформ у перші роки після розпаду радянського господарчого комплексу, безумовно, слід вважати передчасним, а відновлення державної присутності при розробці сучасних перспективних програм міжнародного економічного співробітництва - цілком виправданим і необхідним.

Серед невикористаних або недостатньо використаних можливостей активізації зовнішньоекономічної діяльності України необхідно відзначити пасивність українських ділових кіл у використанні ринку СНД для підтримки українського виробництва та забезпечення збуту української продукції. Наприклад, Росія, на відміну від України, проводить достатньо активну наступальну політику і дотримується активної позиції щодо придбання ефективної частки акцій підприємств паливно-енергетичного комплексу, металургії, ВПК, транспортних магістралей. Тобто з її боку реально втілюється стратегія відносин Росії з країнами СНД, яка була прийнята нею й орієнтована, між іншим, на якомога довше утримання українських підприємств у традиційних схемах технологічної кооперації для підтримання російських виробників.

Певним чином такий курс створює передумови для штучного подовження орієнтації деяких українських підприємств, виробництв чи навіть галузей на російський ринок неконкурентоспроможної продукції, російську промислову політику й економічну інфраструктуру, для подальшого збереження традиційної виробничої кооперації та асортименту продукції, а тому сприяє консервації технологічної відсталості і неконкурентоспроможності на світовому ринку, а по суті - усвідомленої автаркії.

Світовий досвід реалізації національних стратегій у питаннях міжнародної економічної інтеграції свідчить, що основу такої стратегії повинні складати ретельно виважені рішення, які забезпечують безперервний пріоритет національно-державних інтересів і спираються на державний механізм реалізації, а також гарантій і захисту суб'єктів міжнародного економічного співробітництва. При цьому головним критерієм оцінки ефективності економічної інтеграції України в інші економічні структури повинно стати забезпечення сприятливих умов для ефективного здійснення внутрішнього соціально-економічного реформування.